

D. Horváth Vanessza

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának alumni tagja

Az állatvédelem történeti előképei

I. Bevezető gondolatok

Az állatvédelem mint gyűjtőfogalom olyan tiltások és magatartások megfogalmazását jelenti, amelyek címzettje az emberi társadalom.¹ Legtágabb értelemben az állatok indokolatlan kínzásának, a velük való kíméletlen bánásmódnak a megakadályozását, illetve lehető legkisebb mértékre szorítását, valamint az életfeltételeik biztosításáról, az állatfajok fennmaradásáról való emberi gondoskodást értjük e kifejezés alatt.² Erre tekintettel, a tágabb értelemben vett állatvédelmi tevékenység az emberi ráhatás alatt nem álló élőlények kíméletét, így a vadállatok védelmét is felöleli. Ezzel szemben a szakirodalom szerint a szűkebb értelemben vett állatvédelem egyedkímélő állatvédelem,³ azaz tartózkodás az állatok bántalmazásától, kínzásától, erőn felüli kihasználástól és felesleges elpusztításától, vagyis nem más, mint a háziállatok egyedeinek gondos és kíméletes tartása.⁴

A két definíció elhatárolása közötti különbségtételt árnyalja a jogosan felmerülő kérdés: vajon a civilizáció jelenlegi fejlettségi fokán beszélhetünk-e egyáltalán emberi ráhatás nélkül élő vadállatokról?

Noha bizonyos vélekedések szerint az állatjogok elismerése a jóléti társadalmak úri passziója, s a jogalkotónak ennél sürgetőbb problémákkal kellene foglalkoznia, gyakran hangoztatott vélemény az is, miszerint az állatkínzások ellen szigorúbb (büntető)jogi fellépés szükséges. A téma aktualitását szemlélteti a hazánkban 2021 februárjában indított online állatvédelmi konzultáció is.

Jelen tanulmánynak nem célja a hatályos szabályozás teljes körű vizsgálata és értékelése. Álláspontom szerint önálló írás szükségeltetne a témával kapcsolatba hozható közjogi, büntetőjogi és elsősorban a szaporítás kapcsán felmerülő adójogi problémák feltárásához, mindemellett pedig véleményem szerint az egyes jogágakban felmerülő jogsértések elleni eredményes küzdelemhez elengedhetetlen a komplex szemléletmód. Így példának okáért egy brutális, nagy médianyilvánosságot kapó állatkínzás mögött szükségszerűen ott áll a felelőtlen állattartó, aki válogatás nélkül, sokszor egyedi azonosító jellel sem ellátva szétosztotta a nem kívánt szaporulatot, amelynek egy tagja így az állatkínzóhoz kerülhetett, s ezáltal már nem csupán a 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.), hanem a 4/2010.(II.26.) Korm.rendelet betartatása – azaz utóbbi esetében be nem tartatása – is releváns. Ehhez hasonlóan, az internetes kommentelők lelkesen szidalmazzák azokat a gyepmesteri telepeket, ahol az első, bódító injekciót megspórolva végeznek napjainkban is eutanáziát, megfeledkezve arról,

¹ *Embersics* Judit: Az állatvédelem kialakulása és történeti áttekintése. *Iustum Aequum Salutare* 2016/4. sz. 215–222. o.

² *Zoltán* Ödön: Az állatvédelem jogi rendje. KJK – Kerszöv, Budapest 2000. 29. o.

³ *Kovács* Krisztián: Állatvédelem. 6. o. <https://midra.uni.-miskolc.hu/JADOX>. (2021. 05. 31.)

⁴ *Jámbor* Adrienn: A kedvtelésből tartott állatok jogi védelme. PhD értekezés, Miskolc 2016. 16. o.

hogy e telepek nem működhetnének velük szerződésben álló önkormányzatok nélkül.

Írásomban az állatvédelem történeti előképeit mutatom be, rávilágítva arra, hogy az ember, onnantól kezdve, hogy kapcsolatba került az élővilággal, felelős is lett érte. Ebből kifolyólag a történelem folyamán, értelemszerűen az adott kor erkölcsi értékrendjéhez, szokásaihoz igazodva, mindig is felmerült az igény az állatvilág és az ember kapcsolatának jogi szabályozás alá vonására.

II. Ókori előképek

II.1. Hellász törvényei

Mind az arisztokratikus múltból, mind pedig a demokratikus Athénból származó görög szövegek arra engednek következtetni, hogy a törvényhozás igazságos bánásmódot követelt meg az állatokkal szemben. A következőkben először a jogalkotás filozófiai alapját mutatom be röviden, ezt követően térek rá az *Areiospagos* ítéleteinek ismertetésére.

A totemizmus és a fejlettebb görög és római jogrend közötti átmenetként tekinthetünk az ókori Egyiptomra. Pusztán szakrális okokból, azonban mégis szigorú jogi szankciókkal kellett számolnia bizonyos cselekmények elkövetőinek. Hérodotosz írásaiból ismeretes, hogy a szentként tisztelt állatok (íbisz, sólyom, kígyó, kutya, macska, krokodil) megölése halállal volt büntetendő, íbisz és sólyom esetében a tettes szándékától függetlenül. A többi szent állat esetében viszont, amennyiben elpusztulásukat gondatlanság okozta, elegendő volt a papok által kiszabott pénzbírság megfizetése.⁵

Hellász esetében is markánsan megjelentek a vallási okok, azonban a filozófusok szellemi hagyatékát vizsgálva egyértelműen kimutatható a védelem erkölcsi alapja is, miszerint súlyos lelki teher nélkül nem lehet kioltani az ember munkáját segítő állatok életét.

Ezt támasztja alá az ősi *Buphonia* is. Eme szertarás során Zeusz tiszteletére ökröt áldoztak, amely után egy gyilkossági per eljátszására került sor. Bár az igavonó ökör leölése tilos volt, a kivételes nyári ünnepségre tekintettel kivételt tettek e korlátozás alól – ellenben gyilkossággal egyenértékűnek tekintették a cselekményt. Azért tehát, hogy az elkövetők feloldozást nyerjenek, a baltát, melyet vér szennyezett, a *Prytaneum* ősi bírósága elé vitték. A bírák gyilkosság vádjával illették az élettelen tárgyat, és miután mind a fegyverkészítők, akik élesítették, mind a baltát viselő, aki hordozta, egyenként tagadta a felelősséget a tettéért, a bűnös baltát azzal vádolták, hogy az ökör halálát okozta, ezt követően pedig a tengerbe hajították.⁶

Az eredetmítoszok vonatkozásában említésre érdemes, hogy a késő ókori szerzők az aranykort vértelennek képzelték el, s pártolták a vegetáriánus étrendet.⁷ Aratos azzal a mozzanattal köti össze az emberiség hanyatlását, amikor lemészárolták az első ökröt, Diké, az igazságosság istennője pedig ezt

⁵ Vetter Szilvia: Az állatkínzás szabályozása gazdasági és társadalmi mutatók tükrében. PhD értekezés, Gödöllő 2020. 5–7. o.

⁶ The ritual of Buphonia. <https://medium.com/@pique/the-ritual-of-buphonia-b6be037d4ab2>. (2021. 05. 31.)

⁷ *Hésiodos*: Opera et dies 117–118. Idézi: Gaál Balázs: „Állatvédő” törvények az ókori görögöknél. Akadémia Kiadó, Budapest 2012. 186. o.

látva az égbe távozott.⁸

Az ősi, kultikus törvények a kor embere számára hasznos állatok kíméletét juttatják kifejezésre. Triptolemos a Kr. e. IV. sz.-ban arra való tekintettel írta elő törvényében az állatok megkímélését, hogy a szülőkhöz és az istenekhez hasonló hála illeti meg őket, amiért biztosítják a mindennapi megélhetést.⁹ Buzyges törvényei kimondták: az igavonó ökör földműves, amely osztozik az ember verejtékes munkájában, feláldozni így tilos.¹⁰ Ez a törvény nem korlátozódott Athénra, hiszen Phrygiában halállal büntették az igavonó ökör megölését, Kyproson pedig Démónassa alkotott hasonló törvényt, s saját fia sem menekülhetett el a szankció elől.¹¹

Az állatok bántalmazási tilalmára két magyarázat is elképzelhető, és mindkettő a gabonaalapú táplálkozás előtérbe kerülésével függ össze. Az egyik teória szerint a gabonaalapú étrend folytán az embernek már nem kell többé feltétlenül vadállatokat zsákmányként elfogyasztania, a másik szerint a tilalmak eleve csak azon állatokat érintették, amelyek nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak a gabona előállításában.¹²

Ez utóbbi azt jelentené, hogy az állat indokolatlan leölésének tilalma csupán célszerűségi szempontokon nyugodott, amelyet alátámaszthatna az is, hogy egy rabszolgatartó társadalomról nehezen feltételezhetünk érzékenységet éppen az állatok iránt.

Azonban amennyiben a fentebb idézett állatvédelmi rendelkezéseket összevetjük a görög kultúra hőseinek más törvényeivel, kizárhatjuk, hogy az értelmetlen ölés tilalmát csupán az emberi hasznosság oldaláról értelmezzük. Buzyges és Triptolemos más törvényei is a civilizált társadalom normáit fogalmazzák meg, később pedig Aristoteles az íratlan törvények jelentőségét méltató szónoklatában meglepő módon a lélekkel bíró élőlények életének kioltására vonatkozó *empedoklési* tilalmat, mint olyant említi, amely „minden törvény közt a legerősebb; messzire terjed:/ széles boltozatú földtől a határtalan égiig”.¹³

A két ősi kultúrhőst követően hatalomra jutott első athéni király, Kekrops semmi olyannak a feláldozását nem tartotta helyénvalónak, aminek lelke van, így az általa készített harci pajzsok sem marhabőrből, hanem vadállatok bőréből készültek el.¹⁴

Az *Areiospagos* ítéletei arra engednek következtetni, hogy a korszellem felismerte az összefüggést az állatkínzás és az emberekkel való kegyetlen bánásmód között. Az ismertetésre kerülő súlyos szankciók már nemcsak gazdaságilag hasznos állatok esetén kerültek alkalmazásra, hanem egyéb gerinces élőlények vonatkozásában is, amely álláspontom szerint szintén azt támasztja alá, hogy az

⁸ *Aratos*: Phaenomena 129–136. Idézi: *Gaál*: i. m. 185. o.

⁹ *Gaál*: i. m. 188. o.

¹⁰ *Gaál*: i. m. 189. o.

¹¹ Uo.

¹² *Vetter*: i. m. 7. o.

¹³ Aristoteles: *Retorica* I, 13, 1373b6-7. Idézi: *Gaál*: i. m. 189. o.

¹⁴ *Gaál*: i. m. 189–190. o.

antik görög korszellem elutasította az indokolatlan kegyetlenséget.

Bizonyos késő ókori tanúságok két különös esetről számolnak be, amelyekben e tekintélyes bírói testület példátlanul szigorú büntetést szabott ki. Az első esetben éppen a testület egy tagja, azaz egy *areopagita* volt a bűnös. Miután kitekerte egy veréb nyakát, amely a keblén keresett menedéket egy sólyom elől menekülve, az *Areiospagos* azonnal kitagadta – a történetet közlő Phótius szerint nem a veréb miatt, hanem mert tette mindenre elszánt jelleméről tanúskodott.¹⁵ A második esetben egy gyermeket sújtott fegyelmező intézkedéssel az *Areiospagos*, amiért fürjek szemét vájta ki.¹⁶

Plutarkhosz műveiben többször visszaköszön az állatokkal szembeni kegyetlenség elítélése. Említést tesz arról, hogy az athéni nép pénzbírságra ítelt egy férfit, amiért elevenen megnyúzott egy kőt, s szintén az ő elbeszélései által tudhatta meg az utókor, hogy a Kr. e. II. sz.-ban az athéni nép közköltésen való étkeztetést szavazott meg egy kutyának, amely Aszklépiosz szentélyét őrizte, és egy templomrabló nyomába eredt.¹⁷

Ezek alapján levonhatjuk a következtetést, hogy az ókori görögök bizonyos érzékenységet tanúsítottak a közvetlen környezetükben élő állatok iránt. Rendkívül jelentős, hogy a szövegek arról árulkodnak, *dracoi* szigorral léptek fel az állatkínzás ellen, még gyermekkorú elkövetőknél is, amint ezt a fürjeket bántó gyermek esete szemlélteti. A modern kor pszichológia tudománya szinte evidenciaként kezeli, és elsősorban angolszász országokban a bűnüldöző szervek gyakorlata is figyel az ún. MacDonald-triászra, amelynek értelmében az erőszakos cselekmények elkövetésének sokszor előszobája a gyermekkori állatkínzás.¹⁸ Nincs forrás arra vonatkozóan, a gyermek esetében mi volt a büntetés jogalapja, azonban amennyiben összevetjük ezt az esetet azzal, hogy a verebet kínozó bírát mindenre elszánt jellemére hivatkozva büntették meg, hasonló okokat tételezhetünk fel ez esetben is, kiegészítve a prevenció fiataalkori fontosságával. Ennek az összefüggésnek a felismerése pedig azt mutatja, hogy a görögök az állatvédelem terén korukat meghaladó nézeteket vallottak.

II.2. Az állatok jogi helyzete az antik Rómában

II.2.1. Dologi jogi *status* és az ehhez kapcsolódó jogkövetkezmények

Míg a görög törvények a kérdéskört filozófiai síkon közelítették meg, az állatvédelmi jog vizsgálata során megkerülhetetlen jogdogmatikai kérdés, miképp definiálhatjuk szabatosan azt az entitást, amelyet óvni kívánunk. Az állat mint jogi tárgy polgári jogi kezelésének kialakulása a római jogig nyúlik vissza.¹⁹

¹⁵ Gaál: i. m. 190. o.

¹⁶ Donald Andrew Russel: *Quintilian: The Orator's Education*, II. Harvard University Press Press, Cambridge 2001. 363–365. o.

¹⁷ Gaál: i. m. 190–191. o.

¹⁸ Kajó Cecília: Aki állatot kínoz, emberre készül? <https://arsboni.hu/aki-allatot-kinoz-az-emberre-keszul/> (2021. 05. 31.)

¹⁹ Héri Anikó: A hazai állatvédelmi jog az új Polgári Törvénykönyv tükrében. 24. o. <https://epa.oszk.hu/02600>. (2021. 05. 30.)

Alapvetésként rögzíthetjük, hogy a római jog szerint az állat dolognak (*res*), még pontosabban emberi jog alá tartozó dolognak²⁰ (*res humani juris*) minősül, amely megközelítést vette alapul a Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 94. § (1) bekezdése is. Ezen elven alapul hatályos magánjogunk is, bár a 2013. évi V. törvény (továbbiakban Ptk.) 5:14. § (3) bekezdése némiképp árnyaltabban közelíti meg a problémát azáltal, hogy az állat speciális dologi jogi jelentőségét kiemeli.

Az Itáliában honos igavonó és teherhordó állatok (*quadrupes, que dorso collove domantur*) *res mancipi*nek minősültek, vagyis civiljogi hatályú átruházásukra csupán *mancipatio* vagy *in iure cessio* útján kerülhetett sor.²¹ Ebből következően a munkában nem hasznosítható állatok átruházásához elegendő volt az egyszerűbb *traditio*s eljárás. Említésre érdemes, hogy a *res mancipi*nek minősülő állatokkal kapcsolatos tettek hasonló megítélés alá estek, mint Athénban. Feljegyzésre került, hogy egy földművest száműzetésre ítélték, miután levágta saját ökrét, mert fiúszerelemének pacalra támadt kedve.²² A teljesség kedvéért megjegyzendő azonban, hogy a *res mancipi* kategória az idők folyamán pusztán archaizmussá vált, melyet végül Justinianus törölt el.²³

A természetes szabadságban élő vadállatok (*animalia aqua terra mari caelo capiuntur*²⁴) bárki által okkupációra alkalmas dolognak minősültek. Hatályos jogunkkal szemben a római jog nem ismerte sem a külön vadászati, sem pedig a halászati jogot. A telektulajdonos megtilthatta ugyan telkén a vadászatot, ám a tilalom ellenére elejtett vad az okkupálócé lett, aki ellen legfeljebb *negatoria actio* vagy *iniuriarum actio* volt indítható.²⁵

Speciális szabályok vonatkoztak az emberhez szokott vadállatokra, gazdasági szempontokból is fontos méhekre, illetve a kedvtelésből tartott állatokra. A római jog szerint a szelídített vad felett tulajdonjog áll fenn mindaddig, amíg az *animus revertendi*, azaz az állat visszatérési szándéka is fennáll, valamint a kirajzott méheken mindaddig fennmarad a tulajdonjog, amíg a vonulásukat követő tulajdonos szemmel tudja tartani őket. Az elkóborolt háziállat azonban nem válik uratlanná, elfogása így nem foglalásnak, hanem lopásnak minősül.²⁶

A domesztikáció kezdete óta evidens, hogy rendezni kell mindazon eseteket, amikor egy személy tulajdonában álló állat kárt okoz, s azokat is, amely során az állat megcsonkításából, megöléséből kifolyólag a tulajdonosnak kára keletkezik. A Kr. e. 286-ban hozott *plebiscitum*, a *lex Aquilia* négylábú háziállat (*quadrupes pecudes*) megölésére azt rendeli, hogy a károkozó a megölt állat utolsó évben bírt legmagasabb értékét térítse meg, illetve a háziállat megsebesítője az utolsó 30 napon belüli értékét fizesse meg kártérítésként.²⁷

²⁰ Julesz Máté: Állatok okozta károk és zavargások. <https://jesz.ajk.elte.hu/julesz46.html>. (2021.05.30.)

²¹ Benedek Ferenc, Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2016. 162. o.

²² Gaál: i. m. 189. o.

²³ C.7.31.5.

²⁴ Gai. D.41.1.1.1.

²⁵ Benedek Ferenc, Pókecz Kovács Attila: i. m. 185. o.

²⁶ Uo.

²⁷ Benedek Ferenc, Pókecz Kovács Attila: i. m. 331. o.

Tekintettel arra, hogy a római jog kárnak a testi dologban fizikai behatással előidézett rongálódást vagy pusztulást tekintti, nem az *actio legis Aquiliae*, hanem az *actio legis Aquiliae utilis* volt alkalmazandó azon esetekben, amikor az állat pusztulását halálra éheztetés okozta. Ez azt jelenti, hogy az ilyesfajta jogkövetkezmények sem maradtak jogkövetkezmény nélkül, azonban a kereset nem *directa*, hanem utánképzett *actióként* volt indítható, tekintettel arra, hogy a károkozás kívül esett az alaptényálláson.²⁸

II.2.2. Állatviadalkok a római jogban

Az állatkínzás első intézményesített, elfogadott formája az állatviadalkok képében jelent meg. Az állatviadalkok történetének kezdetét feltehetőleg a sumér és asszír időkig vezethetjük vissza, míg a római időkben feljegyzett első állatviadalt a Kr. e. II. sz. első felében tartották.²⁹

A *venationes* a kedvelt cirkuszi játékok körébe tartozott, s a brutális esemény „fényét” fokozta, ha minél egzotikusabb állatokat sikerült szerepeltetni. Mivel a vadon élő állatok vadászatát nem korlátozták, az *occupatio* intézménye által az egész birodalom gondoskodott az utánpótlásról. Akadályt csupán az afrikai állatok Itáliába szállítása jelentette, ez ugyanis tiltott volt egészen a Kr. e. II. sz. közepéig. A korlátozást a *lex Aufidia de feris Africa* szüntette meg, és lehetővé tette az Észak-Afrikában honos oroszlánok, valamint az Afrika belsejében élő elefántok, orrszarvúak behozatalát a *ludi circensesre*.³⁰

Viszonylag korán, már a köztársaság idején kialakult egyfajta szervezettség, amely nagyban megkönnyítette a vadászatot és a beszállítást. A *magistratusok* a helytartókhoz, a helytartók pedig az állatfogásban jártas bennszülöttekhez fordultak, és a hosszadalmas szállításhoz magánvállalkozások segítségét vették igénybe.³¹

Mivel a vadak befogása hatalmas erőfeszítéseket követelt, a császárkorban már a birodalom határvidékein állomásozó légiók is bevonásra kerültek, mint állatfogsra alkalmas munkaerő. Bizonyos egységeket ezen a címen fel is mentettek a rendes szolgálat alól, példának okáért a mai Köln környékén állomásozó *Minerva I legio* medvevadászeit.³²

A beszerzési hálózat második láncszemét a szállítmányok útvonala mentén elterülő vidéki városok alkották, illetve a szállítmányokat különféle adókkal is sújtották.³³ Az oroszlán, a leopárd és a párduc Marcus Aurelius és Commodus *rescriptuma* szerint vámköteles külföldi árunak minősült.³⁴

Az állatviadalkok nem csupán a szórakoztatás eszközei voltak, hanem büntetési nemként is

²⁸ Uo.

²⁹ Vetter: i. m. 8. o.

³⁰ Gedeon Magdolna: A cirkuszi játékok jogi szabályozása az antik Rómában. PhD értekezés, Miskolc 2002. 128. o.

³¹ Gedeon: i. m. 127–129. o.

³² Gedeon: i. m. 130. o.

³³ Uo.

³⁴ Marc. D.39,4,16,7.

szolgáltak. Ulpianus álláspontja szerint azokat a személyeket, akiket állatviadalra ítélték, rabszolgának kell tekinteni.³⁵

A szállítás megszervezése, az állatok ellátása rendkívül költségesnek bizonyult, s a kincstári veszteségek enyhítésére csak részben voltak alkalmasak a fentebb említett adók. A szórakoztatás és a büntetés mellett azonban hangsúlyozandó politikai eszközként való alkalmazása is. A játékoknak az volt az eredménye – hacsak nem éppen a célja –, hogy elfojtsák a politikai érdeklődést, és a közönyt erősítsék.³⁶

Az államkassza időnként annyira megsínylette a vadászoktól és csapdaállítóktól kezdve az ápolókon és a szállító vállalkozókon keresztül az állatorvosokig, örökig és idomárokig terjedő apparátus veszélyes tevékenységükre tekintettel busásan megfizetett munkáját, hogy a császár kénytelen volt magánembereket megajándékozni a felhalmozott állatseregletből, a vadállatok szempontjából pedig mindez teljes populációk megváltozását idézte elő.³⁷

A XXI. sz. állatviadallokkal kapcsolatos erkölcsi értékrendjét értelemszerűen nem lehet számon kérni az antik kor emberétől (főként, mert az intézmény modern kori megítélése sem egységes), azonban ironikus tény, hogy a kontinentális jogrendszer alapkövét jelentő, oly fejlett római jog egész állatfajok kihalását lehetővé tevő szabályozást alkotott.

III. Fejezetek a középkor és kora újkor időszakából az állatok megítélésének fényében

III.1. Középkor

Míg a római jog dolognak tekintette az állatokat, s ebből fakadóan kizárta, hogy értelemmel rendelkezzenek, a középkori felfogás lehetővé tette akár azt is, hogy bíróság előtt feleljenek valós vagy vélt tetteikért.

A feljegyzett állatperек időben az érett középkorra és a kora újkorra (XIII–XVIII. sz.) korlátozódtak, s két fő típusukat³⁸ különböztethetjük meg. Az első altípusba azok a perek sorolhatók, amelyekben egy-egy háziállatot állítottak bíróság elé, míg a második csoportot azon eljárások alkotják, amelyekben egész fajok (jellemzően kártevők) ültek a vádlottak padján. Előbbire példa annak a kutyának az esete, akit 1595-ben Leiden városában „a többi kutya elrettentésének céljából” nyilvánosan kivégeztek, utóbbi percsoporthoz pedig emlékeztető az az 1388. évi dél-tiroli eset, amikor a kártevő sáskákat az egyházközösség kiközösítette.³⁹ Emellett az állatok boszorkányperekben is érintettek lehettek.⁴⁰ Mindez feltehetően a kor vallásossága mellett a mesevilággal is összefügg,

³⁵ Molnár Imre: A császárkori Róma büntetési rendszere. In: Tanulmányok dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára (szerk. Tóth Károly). Acta Universitatis Szegediensis, Szeged 2000. 595 o.

³⁶ Roland Auguet: Kegyetlenség és civilizáció – A római játékok. Európa, Budapest 1978. 195. o.

³⁷ Gedeon: i. m. 131. o.

³⁸ Földvári Péter: Állatperек a középkori Európában. Klio 2002/3. sz. 64–66. o.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Vetter: i. m. 8. o.

amelynek kedvelt alakjai voltak a beszélő, emberi tulajdonságokkal felruházott állatok.

Az állatok felelősségre vonása a jogi eljárásrend szigorú betartatása mellett történt, a bírakat teljes díjazás illette meg, valamint az ítéletet végrehajtó hóhérok is teljes bért követeltek.⁴¹

Mindazonáltal több mint abszurd lenne a peres eljárások formalitásának betartásában az állati jogok kezdetleges érvényesülését keresnünk. Amennyiben figyelembe vesszük azt is, hogy a középkori Angliában (amelyben egyébként állatperekre nem is került sor) Hitvalló Edwardtól kezdve a nemesség egyik fő szórakoztatása a medveheccelés volt, s még Shakespeare idején is dívott a kutya- és kakasviadal,⁴² kijelenthetjük, hogy a középkori jogalkotó nem tartotta fontosnak tovább fejleszteni a görög gondolkodó által megkezdett, állatok kíméletét előtérbe helyező szellemi hagyatékot.

III.2. Változások a XVI–XVIII. sz. folyamán

Az állatok megítélése közel sem mondható egységesnek a kor neves filozófusainak gondolatai szerint. Míg Descartes szerint nem különbek gépeknél, melyeknek csupán térbeli kiterjedésük van, így nem képesek fájdalmat érezni,⁴³ Thomas Hobbes, Voltaire, John Locke és Immanuel Kant az észlelés és az érzés képességeivel ruházzák fel az állatokat.⁴⁴

Bár a bemutatásra kerülő rendelkezések mögött nem állatjóléti célok húzódnak meg, bizonyos előrelépés történt az állatviadalok visszaszorítása érdekében. Így 1585-ben I. Erzsébet királynő a harcoltatás korlátozását rendelte el, mivel álláspontja szerint a vasárnapi viadalok megakadályozták a híveket a vallásgyakorlásban, valamint 1626-ban Staffordshire megye vezetői a pestisjárvány okán egy évre szüneteltették a viadalokat.⁴⁵

A kegyetlenség arénajaként aposztrofált harci vermek csillaga az 1700-as évek végén áldozott le Angliában, s törvény végleg 1835-ben tiltotta be a viadalokat.⁴⁶

Ellenben, míg az Egyesült Királyságban a jogalkotás viszonylag korán eljutott arra a fejlettségi szintre, amely felismerte a viadalok brutalitását, más országokban éppen erre az időszakra datálható a harcoltatás fellendülése. Ebben az időszakban vált egyre szélesebb körben népszerűvé Spanyolországban a bikaviadal, majd innen kiindulva terjedt el Franciaországban is a XIX. sz.-ban.⁴⁷

⁴¹ Az „egyenlő bánásmódot” példázza az is, hogy Merész Fülöp 1379-ben elrendelte két őrizetben tartott disznócsorda szabadon bocsátását a tisztességes eljárás biztosítása érdekében, illetve hivatalos futárok feladata volt az idézettek értesítése. *Földvár*: i. m. 64–65. o.

⁴² Vakmedve-korbácsolás és patkányheccelés – véres állatviadalok Shakespeare Angliájában. <https://multkor.hu/vakmedve>. (2021. 05. 30.)

⁴³ Mike Radford: *Animal Welfare Law in Britain*. Oxford University Press, New York 2001. 17. o.

⁴⁴ *Jámbor*: i. m. 20. o.

⁴⁵ *Vetter*: i. m. 9. o.

⁴⁶ Vakmedve-korbácsolás és patkányheccelés – véres állatviadalok Shakespeare Angliájában. <https://multkor.hu/vakmedve>. (2021. 05. 30.)

⁴⁷ *Fábian* Emese: Így él tovább a barbárság romantikus köntösbe bújtatva. <https://ecolounge.hu/nagyvilag>. (2021. 05. 30.)

IV. A tudatos állatvédelem kialakulása: az angolszász történeti fejlődés, különös tekintettel az állatkísérletekre

A tudatos állatvédelem az állatok védelmének érzelmi alapú megközelítését jelenti,⁴⁸ amely rendkívül fontos előrelépés, hiszen az érzelmi viszonyulás kifejezésre juttatása annak az elvnek az elfogadásával jár együtt, hogy az állat – Descartes nézőpontjával⁴⁹ ellentétben – nem csupán egy gép, amelynek szenvedése pusztán meghibásodás a szerkezet mechanizmusában, hanem fájdalmat érezni képes teremtmény, melyet óvni kell az indokolatlan bántalmaktól.

Az állatvédelemi mozgalom kezdete a XIX. századi Nagy-Britanniához, továbbá a városiasodás és az ezzel összefüggésben álló iparosodás hatására bekövetkező társadalmi és kulturális változásokhoz köthető.⁵⁰ Az angol állatvédelmi jog fejlődéstörténetének vizsgálatakor három szakaszt különíthetünk el, nevezetesen közvetlen előzményként a XVIII. sz.-i szemléletváltás időszakát, az első állatvédelmi jogi szabályozás időszakát, illetve az állatvédelmi eszme kiterjesztésének időszakát.⁵¹

Az első állatvédelmi törvényjavaslat az ír Richard Martin nevéhez fűződik, tárgyat tekintve pedig a lovakkal és más állatokkal való kegyetlen bánásmód megakadályozását tűzte ki célul.⁵² A javaslat politikai viták után végül a benyújtását követő évben, 1822-ben emelkedett törvényi erőre. A következő évben Martin kezdeményezte, hogy törvény tilalmazza a bikaviadalokat is, 1825-ben pedig a kutya-, borz- és medveviadalok ellen emelte fel a szavát.⁵³ 1835-ben Joseph Pease képviselő hatására törvény szabott gátat a halált okozó, különös kegyetlenséggel elkövetett állatkínzásoknak, s a védelmet kiterjesztette a háziállatokra is, szankcióként pedig szabadságvesztést vagy szabadságvesztés mellett, illetve önállóan is kiszabható pénzbüntetést határozott meg.⁵⁴

Fontos mérföldkő az 1849. évi törvény megalkotása (*An Act for the more effectual Prevention of Cruelty to Animals*). Ezen jogszabály erejénél fogva két fontos változás⁵⁵ történt az állatvédelem vonatkozásában. Egyrészt, bűncselekménnyé minősítette többek között az állat verését, rossz tartási körülmények között tartását, képességeit meghaladó teljesítményre kényszerítését és az állatszállítás azon módját, amely szükségtelen fájdalmat okoz. Másrészt, az elkövető akár gondatlanságból is büntethetővé vált, és az elkövetői körön belül a felbújtói magatartás is értékelhető volt.

A következő jelentős lépésre 1876-ban került sor (*An Act to amend the Law relating to Cruelty Animals*). A törvény az állatkísérletek vonatkozásában tartalmazott rendelkezéseket. Előírta, hogy a kutatók a kísérleti állatoknak csak annyiban okozhatnak szenvedést, amennyiben azok feltétlenül

⁴⁸ Embersics: i. m. 220. o.

⁴⁹ Jámbor: i. m. 21. o.

⁵⁰ Jámbor: i. m. 25. o.

⁵¹ Uo.

⁵² Kovács: i. m. 10. o.

⁵³ Jámbor: i. m. 28. o.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Jámbor: i. m. 29–30. o.

szükségesek oktatási célokból vagy az emberi élet védelmében.⁵⁶ Az elkövetőket 50 fontot meg nem haladó pénzbüntetéssel, súlyosabb esetekben 100 fontot meg nem haladó pénzbüntetéssel vagy 3 hónapot meg nem haladó szabadságvesztéssel sújtották. A büntetőeljárás azonban csak miniszteri engedély birtokában volt megindítható, és gerinces állatok vonatkozásában lehetett alkalmazni.⁵⁷ Ez utóbbi azzal magyarázható, hogy az e törzsbe tartozók rendelkeznek csőidegrendszerrel, és az agykéreg lényegi feltétele a fájdalomérzet megállapításának.

E törvény egészen 1986-ig hatályban volt, ekkor ugyanis a jogalkotó tovább javította a kutatások során használt állatok helyzetét. Az *Animals Scientific Procedures Act* (továbbiakban ASPA) soraiban a jogalkotó már a génkezelt állatok jogi helyzetére is kitér, 2013-ban bekövetkezett felülvizsgálata során pedig védelem alá vonták a fejlábúakat és bizonyos esetekben a halakat is.⁵⁸

Az angol jogalkotó nem csupán a kísérleti állatok vonatkozásában mutatott irányt az államok számára. Már 1911-ben kimondta az állatvédelmi törvény a felelős állattartás fontosságát azáltal, hogy deklarálta: aki nem gondoskodik megfelelően háziállatáról és a fogságban tartott állatokról, bíróság elé állítható.⁵⁹

Ugyan tanulmányom nem tárgyalja a hatályos joganyagot, témánk szempontjából megkerülhetetlen az angol állatvédelmi törvény 2021. évi módosításának említése. Nemzetközi viszonylatban is egyedülálló módon, törvényi szinten fogalmazták meg, hogy a gerinces állatok tudatában vannak érzéseiknek és érzelmeiknek, képesek örömet és szomorúságot érezni, és ezért védelemre érdemesek.⁶⁰ Ez pedig azt jelenti, hogy Nagy-Britanniában nem az ember erkölcsi kötelességéből fakadóan, hanem saját jogukon illeti meg őket a jogvédelem.

V. A magyar állatvédelem múltja

Tanulmányom ezen fejezetében a hazai állatvédelmi szabályozás kibontakozását mutatom be. A magyarság, mint nagyállattartó nomád nép jelent meg a Kárpát-medencében. A honfoglaláskori lovak elsősorban a sírokba helyezett állatok alapján vizsgálhatók, ebből következtethetünk vissza állapotukra is.⁶¹ Bár írásos feljegyzések nem maradtak fenn a letelepedést megelőző időkből, logikus megállapítás, hogy sem maga a honfoglalás, sem pedig az ezt követő kalandozások időszaka meg sem valósulhatott volna megfelelően gondozott, ápolt és kímélt lovak nélkül. A lovak kímélete ezen kívül azért is alapos okkal feltételezhető, mivel a ló és az ember közötti viszony különösen szoros egy olyan történelmi helyzetben, amelyben a hátsállat egyben az ember harci eszköze is.⁶²

⁵⁶ An Act to amend the Law relating to Cruelty Animals (15th August 1876). [\(2021. 05. 30.\)](https://web.archive.org/web/20061214)

⁵⁷ Peter *Mason*: The Brown Dog Affair: The story of a Monument that Divided the Nation. Two Sevens Publishing, London 1997. 10. o.

⁵⁸ ASPA Draft Guidance January 2013. <https://assets.publishing.service.gov.uk/>. (2021. 05. 30.)

⁵⁹ Rebecca F. *Wish*: Brief Summary of United Kingdom Animal Law. <https://animallaw.info/topics>. (2021. 05. 30.)

⁶⁰ <https://www.walesonline.co.uk/>. (2021. 05. 30.)

⁶¹ *Petkes* Zsolt, *Sudár* Balázs (szerk.): Hétköznapiak a honfoglalás korában. Helikon Kiadó, Budapest 2017. 32. o.

⁶² *Petkes*, *Sudár*: i. m. 26. o.

Ennek ellenére azonban egészen 1989-ig nem beszélhetünk részletes jogi szabályozásról. Az 1990-es évek előtti periódust tekintve láthatjuk, hogy a kapcsolódó jogszabályok nem sorolhatók a szűk értelemben vett állatvédelmi rendelkezések közé, sokkal inkább elő-természetvédelmi jellegűek.⁶³ Ám ez nem csorbítja jelentőségüket, hozzájárultak ugyanis a későbbi állatvédelmi rendelkezések kialakításához, valamint az állatvédelem természetvédelemtől való elhatárolásához.⁶⁴

V.1. Tágabb értelemben vett állatvédelemmel kapcsolatos rendelkezések

A tágabb értelemben vett állatvédelemmel kapcsolatos rendelkezések szabályozás-történetének kezdete a XVIII. sz.-ra tehető.⁶⁵

Előzményként említhető Zsigmond király 1426-os törvénye a kíméletes erdőhasználatról.⁶⁶ III. Károly 1729. évi dekrétuma tartalmazta egyrészt a madarászat és a vadászat szabályait, másrészt bizonyos korlátozásokat állapított meg a vadat hajtó ebek tartásának vonatkozásában. Hasonló módon rendelte büntetni azokat a nem-nemeseket, akik agarat és vizslát tartottak, mint azon személyeket, akik a szőkevény jobbágyokat befogadták.⁶⁷ A XVIII. sz. másik fontos, az élővilág védelmét szolgáló normája az 1790/91. évi LVIII. törvénycikk, amely az erdők pusztításának megakadályozásáról szól.⁶⁸

A szabadságharcot követő korszakban az állatvédelmi mozgalom új lendületet vett, 1870-ben megalakult a Pesti Állatvédő Egyesület, amely felterjesztést intézett a főváros vezetőségéhez, többek között a befogott kóborkutyák helyzetének javítása céljából.⁶⁹

A civil kezdeményezéseken kívül több törvényben is található állatvédelmet érintő rendelkezéseket. Példának okáért, az 1876. évi cselédtörvény kimondta, hogy az a cseléd, aki a gondozására bízott lábasjóságot figyelmeztetés ellenére nem ápolja megfelelően, vagy kínozza, szolgálatából felmondás nélkül elbocsátható.⁷⁰

Az egyedvédelmi szabályozás azonban sokáig váratott magára. A XX. sz. elején megalkotott jogszabályok,⁷¹ bár részletesen rendelkeztek a természetvédelemről, s az 1935. évi IV. törvény 21. §-a természetvédelem tárgyának körébe vonja a vadon élő állatokat, még mindig nem tartalmaztak állatjóléti szempontokat.

Az állatok védelmének szükségessége nemzetközi szintéren is egyre markánsabban jelent meg.

⁶³ *Jámbor*: i. m. 32. o

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ *Jámbor*: i. m. 33. o.

⁶⁶ *Takács* Imre: Az erdészeti fejlődése Magyarországon 1880-ig a jogszabályok tükrében. In: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1969–1970 (szerk. Balassa Iván). Budapest 1970. 155. o.

⁶⁷ *Horváth* Gergely: A környezetvédelem, a természetvédelem és az élőhelyvédelem viszonyrendszere a hazai jogi szabályozásban. *Jogtudományi Közlöny* 2013/7–8. sz. 355–367. o.

⁶⁸ *Jámbor*: i. m. 33. o.

⁶⁹ *Máday* Izidor: Az Országos Állatvédő Egyesület huszonötévi működése és az állatvédelmi törekvések Magyarországon. Grimm Gusztáv Bizománya, Budapest 1907. 6–12. o.

⁷⁰ *Zsoldos* Benő: A „Protection of Animals Act” első éve Angolországban. *Jogtudományi Közlöny* 1913/5. sz. 42. o. Idézi: *Jámbor*: i. m. 32–34. o.

⁷¹ 1935. évi IV. törvény az erdőkről és a természetvédelemről, 1961. évi 18. tvr. a természetvédelemről, 1976. évi II. törvény az emberi környezet védelméről.

A korszak fontos nemzetközi egyezménye az 1973-ban megalkotott, a fokozott védelmet igénylő élőlények kereskedelmét szabályozó Washingtoni egyezmény, amelyhez hazánk 1985-ben csatlakozott.⁷²

Az egyedkímélő állatvédelemről szóló törvény 1998-ban került elfogadásra. Amennyiben összevetjük a magyar állatvédelem alakulását a fentebb bemutatott angol jogfejlődéssel, illetve a nemzetközi tendenciákkal, látható, hogy az Országgyűlés régi hiányosságnak tett eleget a jelenleg is hatályos Az állatok kíméletéről és védelméről szóló 1998. évi XXVIII. törvény megalkotásával.

V.2. Az állatvédelem múltja Magyarországon a büntetőjog fényében

Az állatkínzás pönalizálása iránti igény az 1800-as évekig nyúlik vissza. A tényállás már első írott büntető törvénykönyvünkben, az 1878. évi V. törvénycikk, azaz a Csemegi-kódex rendelkezései között is szerepelt. E kódex *trichotomikus* rendszerű volt, ugyanis a bűncselekményeket büntettekre és vétségekre osztotta, és ezeket egészítették ki a kihágások, amelyeket egy külön törvény tartalmazott.⁷³

Az állatkínzás a közrend és a közszemérem elleni kihágások között került szankcionálásra, mégpedig a következő megfogalmazásban: „aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, úgyszintén, aki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi: nyolc napig terjedő elzárással és száz forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő.”⁷⁴

Látható, hogy a bűncselekmény elkövetési tárgya a vonatkozó szakasz értelmében minden állatfajra kiterjed, szemben a hatályos szabályozással, mivel a Btk. 244. § -a csupán a gerinces állatok védelmét juttatja kifejezésre. A tényállás rendszerbeli elhelyezéséből kiindulva megállapítható, hogy a védendő jogi tárgy nem az állatok testi épsége, hanem a közrend megóvása volt.⁷⁵ Az elkövetési magatartások vagylagosak, e körbe sorolható a kínzás, a durva bántalmazás és az állatkínzásra vonatkozó rendeletek megszegése. A törvény nem definiálta, mit értünk durva bántalmazás alatt, erre a korabeli jogalkalmazói gyakorlat alapján következtethetünk. A bírói gyakorlat durva bántalmazásnak minősítette azt az esetet, amikor a vádlott az élő bőregeret szárnyainál fogva ajtajára szegezte.⁷⁶

Ami az elhatárolási kérdéseket illeti, idegen állat szándékos bántalmazása rongálásnak minősült, idegen állat gondatlan bántalmazása ellenben állatkínzásként volt értékelendő.⁷⁷

1945-ben nemcsak hazánk, hanem büntetőjogunk történetében is új korszak kezdődött. Bár a Csemegi-kódex rendelkezései egy ideig hatályban maradtak, az újonnan megalkotott tárgyú törvények kikezdték a kódex rendelkezéseinek koherenciáját.⁷⁸ Az állatkínzás 1955-től nem bűncselekménynek,

⁷² Paulovics Anita: Állatvédelem az Európai Unióban. Bíbor Kiadó, Miskolc 2003. 99. o.

⁷³ Balogh Ágnes, Tóth Mihály (szerk.): Magyar Büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest 2015. 51. o.

⁷⁴ 1879. évi XL. törvénycikk 86. §.

⁷⁵ Károlyi Judit: Az állatkínzás szabályozásának fejlődése Magyarországon. 5. o. <https://acta.bibl.u-szeged.hu/7299>. (2021. 05. 31.)

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Károlyi: i. m. 7. o.

⁷⁸ Balogh, Tóth: i. m. 51. o.

hanem szabálysértésnek minősült, amely tényállást Az egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV.14.) Korm.rendelet sorai között helyezte el a jogalkotó. A jogszabály módosítására többször is sor került, ez azonban csak a szankciók mértékét és a helyszíni bírságolás lehetőségét érintette,⁷⁹ így például a 19/1983. (VI.15.) MT rendelet 1000 forintról 3000 forintra emelte fel a maximálisan kiszabható pénzbírság mértékét.⁸⁰

A szocialista jogtudomány sokáig hitt abban, hogy a szocialista ember nem bűnös hajlamú, így ha bűncselekmény történik, azt csak idegen követhette el. Azonban Lápossi Lőrinc rendőr vezérnagy már 1977-ben azt vallotta, amennyiben ismert állatkínzó környezetében emberölés, más erőszakos bűncselekmény történik, az ilyen személy feltétlenül kihallgatandó.⁸¹

A korszak egyre inkább úgy érezte, indokolt lenne magasabb büntetési tétellel fenyegetni e brutalitásokat. A fentebb említett, Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (továbbiakban Ávtv.) a szabálysértési tényállás háttérjogszabályává vált 1999-ben, és meghatározta, mit is értünk pontosan állatkínzás alatt: „*az állat szükségtelen, fájdalmat okozó bántalmazása, vagy olyan hatást eredményező beavatkozás, bánásmód, valamint szükségleteinek olyan mértékű korlátozása, amely tartós félelmet vagy egészségkárosodást okozhat, továbbá az öröklődő betegségben szenvedő, nem kísérleti célra szánt állategyed tenyésztése, szaporítása*”.⁸²

Az esetszám emelkedése, a társadalmi érzékenység növekedése végül ahhoz vezetett, hogy az állampolgárok indokoltnak tartották az állatkínzás kriminalizálását. A több százezer embert tette készletű ügy mozgatórugója egy sokat szenvedett keverék kutya volt. Fadd-Domboriban, 2003 júniusában három vagyonőr először pisztollyal meglőtte, majd autó után kötötte, és párszáz méter után sorsára hagyta a gazdátlan ebet.⁸³ Az ő kálváriája írt végül törvényt sorstársai számára. Az elkövetők azzal védekeztek, hogy az állat agresszivitása bosszantotta fel őket, azonban a kutyát kezelő állatorvos szerint az eb még fájdalmai közepette is rendkívül békés természetű volt, s végül úgy ment el, hogy mindvégig megőrizte az emberekbe vetett hitét.⁸⁴

Megközelítőleg 380.000 állampolgár támogatta aláírásával az állatkínzás büntetőjogi szankcionálást, ezáltal pedig a népi kezdeményezés társadalmi jelentősége még hangsúlyosabb, mint közjogi relevanciája.⁸⁵ Azt jelzi ugyanis számunkra, hogy a szemléletváltásra nem jogalkotói kezdeményezés, hanem magától kialakuló, természetes jogérzet táplálta igény miatt került sor. Vitathatatlan azonban, hogy a politikai támogatottság sem volt kérdéses. Ezt támasztja alá, hogy 2004.

⁷⁹ Jámber: i. m. 36. o.

⁸⁰ Károlyi: i. m. 9. o.

⁸¹ Szabó László: 13 nyomozó emlékezik. Idézi: Kajó Cecília: Aki állatot kínoz, emberre készül? <https://arsboni.hu-aki-allatot-kinoz>. (2021. 05. 31.)

⁸² Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 3. § 4. pont.

⁸³ Györei Péter: A kutya, aki törvényt írt. <https://drgyorei-bunteto-ugyved.hu>. (2021. 05. 31.)

⁸⁴ Fiáth Szilvia és Nagy Piroska beszámolója. Tolna Megyei Állat- és Természetvédő Alapítvány. <https://dombori.hu/forum>. (2021. 05. 31.)

⁸⁵ Bárándy Gergely: Az állatkínzás jelene és jövője. <https://debrecenijogimuhely.hu/archivum>. (2021. 05. 31.)

március 8-án 284 igen, 11 nem és 4 tartózkodás mellett az Országgyűlés elfogadta az 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2004. évi X. törvényt, amelynek értelmében az állatkínzás bűncselekménnyé, ezen belül is vétségé⁸⁶ vált.

A törvényi tényállás a gerinces állat indokoltan bántalmazásáról, illetve maradandó egészségkárosodást okozó bántalmazásáról, kitételéről és elhagyásáról rendelkezett, kiegészítve a tiltott vadászati, illetve halászati eszközök és módok szankcionálásával. A parlamenti vita során kérdésként merült fel, hogy indokolt lenne-e az állatkísérletek tilalmazása és szankcionálása is. Amint az a régi Btk. vonatkozó szakasza alapján ismeretes, erre végül nem került sor. A törvényjavaslat kidolgozása során tekintettel kellett lenni ugyanis arra, hogy az állatkísérletek normaszövegbe beemelése újabb törvényi értelmezést igényelt volna, valamint az Ávtv. kimerítően szabályozta az állatkísérletek tilalmát.⁸⁷

Véleményem szerint valóban kontraproduktív lett volna az állatkísérletek Ávtv.-ből való kiemelése, tekintettel annak valóban részletesen szabályozott voltára, s arra, hogy természetéből fakadóan e tényállás sokkal inkább tartozik a közjog, mint a büntetőjog világához. Azonban szerencsés lett volna Szitka Péter állatpornográfiát érintő javaslatát⁸⁸ fajsúlyosabban figyelembe venni, valamint bizonyos tényállásokat, így például a zoofiliát beemelni a büntetőtörvénykönyv lapjai közé. Erre azonban sajnálatos módon a jelenleg hatályos Btk. kodifikálása során sem mutatkozott jogalkotói igény.

V.3. Az állatvédelem múltja Magyarországon a magánjog tükrében

A jogi gondolkodás az állatvédelmet alapvetően a közigazgatási jog részének tekinti, aminek egyes súlyosan kirívó részeiről a büntetőjog is rendelkezik.⁸⁹

Tekintettel azonban arra, hogy a gyakorlatban felmerülő problémák gerincét a birtokháborításnak minősülő állattartási esetek teszik ki, illetve a kártérítési jog gyakorlatát szemlélve is szép számmal találunk felelőtlen állattartásra visszavezethető jogeseteket, indokoltnak tartom röviden áttekinteni azt a folyamatot, amelyen keresztül az állatok magánjogi státusza elnyerte hatályos formáját.

Amint fentebb említettem, a római jog teremtette meg az állat mint jogi tárgy szabályozásának alapját. Az azonban az utókor feladata volt, hogy a dologi jogi státuszhoz az állatok védelméhez kapcsolódó civiljogi megkülönböztetéseket is fűzzön.

A régi Ptk. nem tesz említést az állatokról, csupán annyit jelent ki a 94. § (1) bekezdésében, hogy minden birtokba vehető dolog tulajdonjog tárgya lehet.

Ezen kívül a kötelmi jogi könyv is tartalmazott témánk szempontjából releváns rendelkezéseket. Az állattartó felelőssége cím alatt rögzítette, hogy az állat által okozott kár vonatkozásában az általános

⁸⁶ 1978. évi IV. törvény 266/B. § (1)–(2) bekezdés.

⁸⁷ Hegyi Gyula napirenden kívüli felszólalása. Országgyűlési Napló 2003/92. sz. <https://arcanum.com.hu/online-kiadas>. (2021. 05. 31.)

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Kajó Cecília: Az állatkínzás elkövetési tárgyának polgári jogi státusza. <https://jegyzo.hu/az-allatkinzas>. (2021. 05. 31.)

felelősségi szabályokat kell alkalmazni, vadállat tartója pedig a fokozott veszéllyel járó tevékenység szabályai szerint felel.⁹⁰ Vadállatnak azonban csak az olyan állatot lehetett tekinteni, amely természetes vadságából eredő valamely tulajdonságánál fogva jelent veszélyt akkor is, ha valakinek a tartásába kerül.⁹¹

A nemzetközi tendenciákra is figyelemmel látható azonban, hogy rövidesen indokoltá vált az állatok dologként való kezelésének revíziója.

A kontinentális jogrendszerben elsőként az osztrák jogban jelentkezett igény, hogy az állatokat kiemelje a dolog-fogalom alól. Az ABGB-ben 1988. július 1. napján lépett hatályba a 285a. §, amely kimondta, hogy „az állatok nem dolgok; őket külön törvény védi. A dolgokra vonatkozó szabályokat az állatokra csak annyiban lehet alkalmazni, amennyiben azokra eltérő szabályozás nem áll fenn.”⁹²

Német nyelvterületen maradvá, hasonló jogpolitika figyelhető meg a német civiljogi kódex szemléletmódjában is. A Bürgerliches Gesetzbuch csupán szófordulataiban tér el az ABGB előbb ismertetett passzusától.⁹³

Hazánkban az új Ptk. hozott jelentős változásokat e téren. Magánjogi törvénykönyvünk az állatok szabályozása, kezelése tekintetében a hatályba nem lépett, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvényen alapszik.⁹⁴ A Ptk. „élő dologként”⁹⁵ tekint az állatokra azáltal, hogy az 5:14. § (3) bekezdés értelmében a dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.

Ami a kártérítési jogot illeti, a törvény megtartotta a régi Ptk. felelősség mértékének aszerinti eltérő szabályozását, hogy a kárt veszélyes állat okozta-e, azonban új elemként szabályozza a vadászható állat által okozott kárért való felelősséget.⁹⁶ Lényeges változás, hogy az állattartó csak abban az esetben felelős az állat által okozott kárért, ha felróhatóság terheli.

Összegzésképp elmondható, hogy az állatokra vonatkozó speciális jogszabályok alkalmazásának elismerésével jelentős pozitív irányú elmozdulás történt a régi Ptk.-hoz képest.⁹⁷ Mindazonáltal a hazánkat körülvevő európai országok magánjogi rendelkezéseit figyelembe véve láthatjuk, hogy e változások az európai szintű szabályozáshoz való felzárkózást segítették, ellenben haladó szellemiségűnek véleményem szerint semmi esetre sem nevezhetők. Kritériumkövetelmény volt álláspontom szerint feloldani azt a logikai ellentmondást, mely szerint az Ávtv. preambuluma már 1998-ban rögzítette, hogy az állatok érezni, szenvedni és örülni képes élőlények, tiszteletben tartásuk,

⁹⁰ 1959. évi IV. törvény 351. § (1)–(2) bekezdés.

⁹¹ *Hérv.* i. m. 25. o.

⁹² <https://www.jusline.at/gesetz/abgb/paragraf/285a>. (2021. 05. 31.)

⁹³ „Tiere sind keine Sachen. Sie werden durch besondere Gesetze geschützt. Auf sie sind die für Sachen geltenden Vorschriften entsprechend anzuwenden, soweit nicht etwas anderes bestimmt ist.” Bürgerliches Gesetzbuch 90.a §.

⁹⁴ *Hérv.* i. m. 25–26. o.

⁹⁵ *Lenkovics* Barnabás: Magyar polgári jog. Dologi jog. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 2014. 38. o.

⁹⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:562. §, 6:563. §.

⁹⁷ *Hérv.* i. m. 28. o.

jó közérzetük biztosítása minden ember erkölcsi kötelessége, azonban 2013-ig mindenfajta megkülönböztetés nélkül a birtokba vehető testi tárgyakkal azonos magánjogi megítélésben részesültek.

VI. Értékelő megállapítások

Tanulmányom négy fejezetben tárgyalta az állatvédelmi szabályozás múltját. A probléma gyökereinek megértéséhez indokolt volt az ókori világ vonatkozó joganyagának rövid ismertetése.

Noha az állatvédelem kapcsán említhető első előkép a totemizmushoz és az állatkultuszhoz kapcsolódik, amely egészen az új kőkorszakig nyúlik vissza,⁹⁸ e tilalmak legfeljebb szokásjogi alapon működtek, s szorosan összekapcsolódtak a vadászó népek által hitt, mindennapjaikat befolyásoló szellemvilággal. Ebből kifolyólag érdemesnek tartottam az ókori előképek elemzését a civilizált görög és római jogalkotással kezdeni, amelyben az állatvédelem már nem csupán a mítoszokba vetett hiten alapult, hanem kiegészült más szempontokkal is.

Az antik Róma állatokra vonatkozó rendelkezései nélkülözik a Hellaszban fellelhető mögöttes filozofikus alapot, sokkal inkább célszerűségi szempontokra szorítkoznak, azonban azáltal, hogy meghatározták az állat jogrendszerben elfoglalt helyét, hatalmas előrelépés történt a jogdogmatika terén. Szintén fontos mérföldkő az állattartással kapcsolatos káresetek rendezése.

A tudatos állatvédelem kialakulását nagyban befolyásolta az angol állatvédelmi mozgalom, ebből kifolyólag fontosnak tartottam a XVIII. sz.-tól kezdődően a modern korig részletesen bemutatni a vonatkozó joganyagot, különösképp, mivel az 1822-ben elfogadott törvényt a világ első állatvédelmi törvényeként tarthatjuk számon. Ennek hatására Szászország 1838-ban törvényi erőre emelte az állatok védelmének szükségességét, Hollandiában pedig helyet kapott az 1886. évi büntető törvénykönyvben az állatkínzás szabályozása.⁹⁹

Az egyes államok többnyire a területükön honos vagy házi kedvencként tartott élőlények védelmét tűzik ki célul, ám az állatvédelem országhatárokon átívelő jellegéből fakadóan nemzetközi egyezmények is rendezik a kérdést bizonyos fajok tekintetében.

E körben említhető példának okáért A vándorló vadon élő állatfajok védelméről szóló, 1986. évi bonni egyezmény, illetve az 1973. évi washingtoni szerződés a veszélyeztetett állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről.¹⁰⁰

Értelemszerűen a nemzetközi tendenciák hatottak Magyarország állatvédelmi politikájára is. Bár szórványosan fellelhetők kapcsolódó rendelkezések az Ávtv. hatályba lépését megelőzően is, korszerű állatvédelmi törvény csak 1998-ban született.

Az Ávtv. célja preambuluma alapján az emberi felelősségtudat fokozása, valamint az alapvető

⁹⁸ Vetter: i. m. 6. o.

⁹⁹ Kovács: i. m. 8. o.

¹⁰⁰ Brubács János: Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2011. 139. o.

szabályok meghatározása. Mindebből általánosságban három lényegi következtetést vonhatunk le: az ember erkölcsi kötelessége az állatok kímélete, szükséges a felelősségtudat növelése, illetve rendkívül fontosak az állatvédelmet szolgáló, a törvény céljának megfelelő további jogszabályok annak érdekében, hogy az állatvédelem és az állatok kímélete egyre teljesebbé váljon.¹⁰¹

Az Ávtv. 2. §-a alapján felsorolhatóvá váltak a védelemre érdemesnek tartott állatok. Ide tartoznak a gazdasági haszon céljából tartott állatok, kutatási-kísérleti célra szolgáló, tudományos és oktatási célból tartott állatok, a verseny- és sportcélra tartott állatok, a pásztorebek, az őrző-, védő-, mentő-, jelző-, vakvezető, rokkantsegítő és terápiás kutyák, a vadászatra alkalmazott állatok, a mutatóvadász vagy bemutató célra szolgáló állatok, az őrszolgálatok feladatainak ellátását szolgáló állatok, valamint a vadon élő fajok bármilyen célból fogva tartott egyedei. A lista egyrészt rendkívül részletesnek mondható, és amellet, hogy rávilágít arra, milyen sok feladat ellátása során támaszkodhat az ember rájuk, megfelel annak az állatvédelmi jog kezdetéig visszavezethető jelenségnek, hogy a gerinces állatok védelmét szükséges biztosítani. Ez utóbbi egyébként azzal magyarázható, hogy e fajok rendelkeznek csőidegrendszerrel, és az agykéreg lényegi feltétele a fájdalomérzet megállapításának.

Az újabb kutatások azonban különbséget tesznek fájdalomérzet és fájdalomviselkedés között. A biológusok egy jelentős része szerint a fájdalomviselkedés (azaz törekvés a kellemetlen érzést kiváltó folyamat megszakítására) az állatvilágot általánosan jellemző tulajdonság, míg a fájdalomérzet olyan mentális képesség, amely az evolúció során viszonylag későn, a gerincesek kialakulásával együtt fejlődött ki.¹⁰²

A kérdés nem értelmezhető pusztán etológusok közötti vitaként, ugyanis amennyiben elfogadjuk bizonyos reakciókat fájdalomviselkedésként, egészen más megítélést vonnak maguk után azok a nem ritka esetek, amikor az élve főzött rákok saját ollóikat vágják le a menekülés reményében – ám, jogi védelem ebben az esetben sem illeti őket, nem tartoznak ugyanis a gerincesek osztályába.

Mivel a magyar szabályozás, amint az az előbb ismertetésre került, a pozitív taxáció elvét követi, felmerül a kérdés: azok az állatok, amelyek a pozitív taxációba nem esnek bele, nem élveznek jogi védelmet? E kérdésre nem adható igenlő válasz, a jogalkotó ugyanis tudatosan nem vonhat ki egyes fajokat a védendő entitások köréből.¹⁰³ Az ebből fakadó jogalkalmazói félreértések elkerülése végett célszerű lett volna a taxáció mellőzése, és az osztrák törvényhez¹⁰⁴ hasonlóan annyit rögzíteni, hogy a törvény hatálya főszabály szerint minden állatra kiterjed, bizonyos szakaszok azonban csak a gerinces fajok esetében értelmezendők.

¹⁰¹ Böő István: Az állatvédelem általános értelmezése. Őstermelő gazdálkodók lapja 2004/5. sz. 70. o. Idézi: Jámori i. m. 40. o.

¹⁰² Barry Magee, Robert W. Elwood: Shock avoidance by discrimination learning in the shore crab (*Carcinus maenas*) is consistent with a key criterion for pain. *The Journal of Experimental Biology* 2016/1. sz. 353–358. o.

¹⁰³ Paulovics Anita: Az állatvédelem jogi szabályozása 1985 – 2005. In: *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005.* (szerk. Jakab András, Takács Péter). Gondolat – ELTE ÁJK, Budapest 2007. 885. o.

¹⁰⁴ § 1.3. Tierschutzgesetz.

Ettől eltekintve azonban az Ávtv. valóban részletes és nemzetközi szinten is megfelelő szabályozásként minősíthető, ez utóbbi különösen értékelendő, mivel utolsó módosítására 2009-ben¹⁰⁵ került sor.

Írásomban ugyan a magánjog és büntetőjog tekintetében a régi Ptk. és régi Btk. szabályainak ismertetésénél zártam gondolatmenetemet, elengedhetetlen volt az előbbieken röviden kitekinteni a jelenleg is hatályos Ávtv. néhány sorára, ugyanis ez nemcsak hazánk legutóbb kihirdetett, hanem egyben első, és ezáltal egyetlen állatvédelmi törvénye is. Bár véleményem szerint számos rendelkezése kiállta az idő próbáját, bizonyos új fogalmakkal érdemes lenne kibővíteni a 3. §-t. Aki, ha személyesen nem is érintett az állatvédelemben, de akár csak felületesen is követi valamely arra érdemes civil szervezet tevékenységét, láthatja, mekkora problémát okoz többek között a felelőtlen kutyaszaporítás. Azonban, noha 2021 tavaszától az állatkereskedelem FELIR azonosítóhoz kötött tevékenység,¹⁰⁶ nincs definiálva sem az Ávtv.-ben, sem más jogszabályban, mit is értünk szaporító alatt.

Az Ávtv. egyik célja, hogy a törvénnyel összhangban további, állatok kíméletével kapcsolatos jogszabályok kerüljenek megalkotásra. E körben említhető a 4/2010. évi (II.26.) Korm.rendelet a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról, amelyből zárásként csupán egy rendelkezést, nevezetesen a 3. § (2) bekezdést emelném ki, amelynek értelmében eb tulajdonjogát átruházni kizárólag bőr alá ültetett mikrocsippel való megjelölés után lehetséges. Amennyiben számba vesszük, hány olyan hirdetést látunk a különböző platformokon, amelyek kölyökkutyákat elektronikus transzponder nélkül kínálnak jó pénzért, ha összefüggésben szemléljük a magyar állatvédelmet, megérthetjük azt is, miért születtek mindig is az állatkínzókkal szemben enyhe ítéletek. Véleményem szerint ugyanis, amíg a legalapvetőbb, minden állampolgárt érintő közjogi szabályok nincsenek betartatva, nem várható el, hogy súlyos szankciókat alkalmazzon a büntetőjog vagy változzon az állatot lényegében dologként kezelő polgári jogi gondolkodás.

A lassú szemléletváltás feltehetően azzal függ össze, hogy Magyarországon viszonylag későn indult meg az egyedvédelmi tevékenység.

A téma iránti társadalmi érzékenység növekedése azonban egyértelműen megfigyelhető, ezt alátámasztandó elegendő arra gondolni, hogy az állatkínzás kriminalizálása népi kezdeményezés hatására következett be. Ez kriminológiai szempontból sem elhanyagolható, hiszen egyetértek Vetter Szilvia azon állításával, miszerint a legjobb állatvédelmi jogszabály sem ér semmit, ha a néplélek még nem érett meg rá.¹⁰⁷

Tanulmányom elméleti-történeti arculatának megfelelően, záró gondolatként a magyar

¹⁰⁵ 2009. évi CXLV. törvény az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény módosításáról.

¹⁰⁶ <https://portal.nebih.gov.hu/-/uj-kotelezettseggel-kell-szamolniuk-a-kedvteltesbol-tartott-allatokkal-kereskedoknek>. (2021. 05. 31.)

¹⁰⁷ Bobata Krisztina: A legjobb állatvédelmi jogszabály sem ér semmit, ha a néplélek még nem érett meg rá – interjú dr. Vetter Szilviával. <https://tinyurl.com/ye4a75np>. (2021. 05. 31.)

természetvédelem kiemelkedő alakjának, Herman Ottónak a szavait¹⁰⁸ idézem, amelyek, bár az 1880-as évek végén hangzottak el az Országgyűlés előtt, a jelen és a jövő képviselői számára is iránymutatásul szolgálhatnak: „*Annak a nemzetnek nyújtanám a miveltség pálmaágát, a mely nem éri be többé azzal, hogy gyöngé, védtelen embertársát oltalmazza, a nyomorgót felsegíti, az elhagyatottat keblére öleli, hanem kiterjeszti jóindulatát, védelmét és gyámolítását a nálánál alsóbbrendű, de mégis csak élő lényekre, az állatokra is.*”

¹⁰⁸ <https://epa.oszk.hu/021000>. (2021. 05. 31.)